

NEPODNOŠLJIV ZAJEDNIČKI ŽIVOT KAO BRAKORAZVODNI UZROK U PRAKSI OKRUŽNOG SUDA U NIŠU

(Nastavak iz prošlog broja)

9. ODLAZAK U INOSTRANSTVO

U predmetima iz 1960. godine, nismo zabeležili ni jedan slučaj u kome je regularni ili ilegalni prelaz naše državne granice i odlazak u inostranstvo predstavljao, pored drugih razloga, jedan od povoda za poremećaj bračnih odnosa. Međutim, u predmetima iz 1965. godine konstatovali smo prisustvo 10 takvih predmeta. Bez sumnje, vreme u kome se to dešavalo i u kome primećujemo sve invenzivnije kretanje naše radne snage i van zemlje, dobilo je, reklo bi se, svoj nužni odraz i u sferi bračni odnosa.

U svim ovim predmetima u inostranstvu se nalaze isključivo muževi. Sa te tačke gledišta moglo bi se reći da poremećaj bračnih odnosa zbog odlaska u inostranstvo predstavlja specifičan „muški” razlog za razvod braka.

Od 10 predmeta u 7 slučajeva muževi se pojavljuju u ulozi tuženika, a u 3 slučaja u položaju tužioca. Inače, u sklopu ovih predmeta 6 je vezano za brakove sa sela, a preostala 4 za brakove iz grada.

Od zemalja u koje su naši građani otišli na prvom mestu bila je Francuska. Muževi, i to u ulozi tuženika, nalazili su se u 4 predmeta sa svojom službom u Parizu. Na drugom mestu bila je Zapadna Nemačka sa 2 predmeta (Minhen, sa ulogom muža kao tužioca i Frankfurt sa položajem muža kao tuženika), a zatim dolazili su sa po jednim slučajem: Austrija (Beč, sa položajem muža kao tuženika), Švajcarska (Bazel, sa položajem muža kao tužioca), Kanada (Toronto, sa ulogom muža kao tužioca) i najzad poslednji slučaj sa nepoznatim boravištem muža u inostranstvu.

U ovim predmetima Okružni sud je zahtevao od bračnog druga koji se nalazio u inostranstvu, a javljao se u ulozi tužioca, da za svog zastupnika prezentira specijalno punomoćje. U tom pogledu između sudskih odeljenja postojala je ujednačena praksa. Međutim, kad se bračni drug,

koji se nalazio u inostranstvu, javljao u ulozi tuženika, onda se praksa ovih sudskih odelenja razilazila.

Tako, primetili smo, uglavnom, dva načina postupanja. U prvom slučaju, sud je zahtevao odluku organa starateljstva o postavljanju staratelja odsutnom tuženiku, a u drugom slučaju, sud je sam postavljao tuženiku privremenog staratelja u smislu čl. 77. ZPP-a. Međutim, u okviru prvog načina postupanja primetili smo, ista tako, neujednačenost u praksi sudskih odelenja. Tako u jednom predmetu sud se sam obratio organu starateljstva sa zahtevom da odredi tuženiku privremenog staratelja (P—396/65), a u drugim predmetima tražio je da to sama tužilačka strana učini pod pretnjom odbacivanja tužbe kao neuredne, odnosno kao nepodobne za postupanje usled „neodgovarajućeg zastupanja tuženika”.

Inače u većini ovih predmeta kao povod za poremećaj bračnih odnosa navodio se odlazak tuženika u inostranstvo bez znanja bračnog druga. Pored ovog ključnog momenta isticala se i okolnost da se tuženik vanbračno saživeo u inostranstvu. U nekim predmetima tužilje su podvukle da je tuženik od uvek bio nestalan duh, da je bio nošen avanturističkom prirodom tako da ih ni najmanje nije iznenadilo što je njihov suprug otišao u inostranstvo bilo legalno ili ilegalno. U predmetu P—301/65 tužilja se žalila da je po odlasku u inostranstvo (Beč) tuženik prekinuo svake odnose sa njom. „I kad povremeno dođe u zemlju, kaže tužilja, tuženik ode kod svojih roditelja a meni se i ne javi.” S druge strane, u predmetima u kojima se kao tužiocu pojavljuju muževi u tužbi za razvod braka obično se isticalo odsustvo svakog smisla za produženje bračnog života. „Mi, usled odvojenog života, kaže tužilac, ne živimo zajedno već 5 godina. I ranije se nismo slagali. Međutim, ova prostorna i vremenska odvojenost za vreme mog boravka u Bazelu dovoljno me je uverila da je naš brak bio rđav i neuspeo”. (P—709/65).

U drugom predmetu (P—382/65) tužilac, koji se nalazio u Kanadi (Toronto), istakao je da se više neće vratiti u zemlju, da tuženu ne misli da dovede kod sebe jer se i ranije nisu slagali, te im ne preostaje ništa drugo do da se razvedu. „Još smo mladi oboje, kaže tužilac. Mislim da tuženoj treba stvoriti uslove da zaključi drugi brak. Osim toga i meni se pružila prilika da ovde zasnujem novu bračnu zajednicu”. (P—490/65).

10. ODVOJENOST BRAČNIH DRUGOVA USLED ZAPOSLENJA U DRUGOM MESTU

Težnja da se obezbede redovni i bolji prihodi iz radnog odnosa često je gonila bračne drugove da menjaju prebivalište i da traže zaposlenje u drugim mestima. Ta pojava sama po sebi ne bi predstavljala poseban povod za poremećaj bračnih odnosa da iz nje nisu proisticale teškoće druge prirode vezane pre svega za stambeni problem i zaposlenje drugog bračnog druga. Usled tih teško premostivih okolnosti bračni drugovi su često, protivno svojoj volji, bili prinuđeni da prekinu faktičku bračnu zajednicu i na taj način učine aktivnim brojne činioce koji ugrožavaju stabilnost braka.

U mnogim brakovima sa sela muževi su odlazili rano izjutra u grad na posao, a po podne ili u prvim večernjim časovima vraćali su se kući. Međutim, neki od ovih „putujućih radnika” vremenom su zapadali u krizu usled zamora izazvanog napornim putovanjima i još napornijim radom. Tada su u gradu nalazili privremeni smeštaj pod vrlo teškim i nehigijenskim uslovima. Istovremeno, ta okolnost je, objektivno, u odnosu na njihov brak predstavljala prekid zajednice života. Iz te okolnosti vremenom su nastajali poremećaji u bračnim odnosima.

Prisustvo odvojenosti bračnih drugova usled zaposlenja u drugom mestu primetili smo u 8 predmeta. U 4 slučaja u ulozi tužioca javila se žena, a u 4 preostala muž. Žena kao tužilac u sva 4 slučaja bila je sa sela, a muž u 2 slučaja sa sela a u 2 predmeta iz grada. Od ukupno 8 predmeta 6 se odnosilo na brakove sa sela, a 2 predmeta na brakove iz grada. Iz ovih podataka možemo izvući zaključak da se migracija radne snage osećala više na selu nego u gradu, i da je kretanje radne snage pogađalo u većoj meri stabilnost seoskih brakova nego brakova u gradu.

Tako, u jednom od ovih predmeta (P—906/65), tužilac je naveo da je otišao u Kruševac, da se tamo zaposlio i da je svoju ženu ostavio u selu kod svojih roditelja. „Često sam ih obilazio, kaže užilac. Međutim, tužena je tražila da i nju prebacim u Kruševac što nisam mogao da učinim jer su mi prihodi bili mali, a nisam imao ni stan. Nezadovoljna, tužena mi je poslala telegram u kome me izveštava da je napustila kuću mojih roditelja.”

I u predmetima iz grada tužioci su isticali iste ili slične momente. Tako, u predmetu P—639/65 tužilac je naveo da se zaposlio u Boru, dok je porodicu ostavio u Nišu. „Međutim, kaže tužilac, dok sam tamo radio tužena je ohladnela prema meni. Jednom kad sam došao da je obiđem nije htela ni vrata da mi otvori.” U drugom predmetu iz iste sredine (P—780/65), tužilac je istakao da je zbog zaposlenja prešao da živi u Novi Sad. „Dok sam radio u preduzeću, kaže tužilac, do ušiju su mi došle vesti o nemoralu tužene. Proverio sam i utvrdio da su te priče bile tačne.”

U ovim predmetima u ulozi tužioca javljala se i žena. U svojoj tužbi žena se obično žalila da teško podnosi odvojen život, da se razvoj dece bez prisustva oca nepovoljno odražava na formiranje njihove ličnosti i najzad da je muž naviknut na odvojen život zanemaruje i konačno napušta.

Tako u predmetu P—339/65 tužilja je navela da se njen muž zaposlio u Boru a nju je sa decom ostavio u selu kod njegovih roditelja. „Međutim, kad sam došla kod njega, kaže tužilja, rekao mi je da se vratim kući jer nema gde da me primi zbog nerešenog stambenog problema. Za mene je to značilo kraj našeg braka jer više nisam htela da živim odvojeno.”

U drugom predmetu P—199/60 tužilja je istakla da se njen muž zaposlio u Beogradu kao fizički radnik a da je nju sa decom ostavio na selu. „U početku se javljao, kaže tužilja, pisao je a za praznik dođe da nas obiđe. Međutim, u poslednje vreme prestao je da se javlja tako da o njemu ništa nisam znala.”

11. NAČIN VOĐENJA ZAJEDNIČKOG DOMAĆINSTVA

U mnogim brakovima, pod uticajem patrijarhalnih shvatanja da je ženi mesto u kući, vršila se podela na poslove u domaćinstvu i izvan bračnog domaćinstva. Većina poslova u kući bila je rezervisana za ženu čak i onda kad se žena malazila u radnom odnosu.

U takvoj svetlosti, naslanjajući se na patrijarhalna shvatanja, muževi su se obično žalili da žena zapušta i neuredno održava kuću, a žene, pod uticajem novih egalitarnih ideja, da ih muževi iskorišćavaju i da odbijaju svaku pomisao da im pomognu u domaćim poslovima.

Sukob bračnih drugova oko načina vođenja zajedničkog domaćinstva zabeležili smo u 9 predmeta. U većini slučaja (7 prema 2) radilo se o brakovima iz grada. Inače, u ulozi tužioca češće su se javljali muževi od žena (6 prema 3).

Iz ovih podataka mogli smo izvući i očekivane zaključke da se proces potiskivanja patrijarhalnih shvatanja brže odvijao u gradovima, pa otuda i veći potresi brakova iz te sredine, i da nova egalitarna uloga bračnih drugova sa većim angažovanjem muža u kući dovodi do otpora i negodovanja muževa.

Tako, istupajući sa trona „šefa domaćinstva” tužilac se u predmetu P—431/65 žalio da je tužena bila rđava domaćica. „Ona je nevesto spremala hranu, kaže tužilac, posteljinu je retko vetrila, prašinu sam stalno rukavima skupljao sa stola. Za nju je kancelarija bila sve, dok je valjda kuću mislila da prepusti meni.” (U ovom predmetu tužena se pravdala da se trudila koliko je mogla da održava domaćinstvo, ali da zbog angažovanja na radnom mestu često u tome nije uspevala.)

U drugom predmetu P—296/60 tužilac je istakao da je tužena svu pažnju posvećivala svojoj ličnosti, dok je kuću potpuno zapustila. „Gazili smo po sobama gotovo po đubretu, kaže tužilac, ali zato je ona uvek bila dama”.

U predmetu P—780/60 tužilac je naveo da je prosto zbunjen onim što se u njegovom braku dešava. „Ja sam sasvim drukčije vaspitan od tužene, kaže tužilac, i neke stvari ne mogu da shvatim. Po njoj ispada da ja treba da perem sudove, da nešto sam prigotovim za jelo, da po podne decu čuvam pa čak i pelene da perem, a za to vreme da ona radi u kancelariji i da se bavi društvenim radom.”

S druge strane, u nekim predmetima muževi prebacuju ženi da ne pokazuje interesovanje da se nekad pozabavi i poslom koji se smatraju „isključivo muškim”. Tako u predmetu P—142/65 tužilac je naveo da tužena ne zna gde je njihov podrum. „Sa tuženom, kaže tužilac, živim u braku već 2 godine a za to vreme nikad nije ni sišla u podrum. Ona čak i ne zna gde se naš podrum nalazi. Kad moram da odem na službeni put onda sam dužan da navučem ogrev iz podruma za nekoliko dana. Nije mi to teško, ali ne mogu da podnesem ovakvu indolentnost i neza-interesovanost od strane tužene.”

U predmetima, u kojima se u ulozi tužioca javljala žena, u tužbi se obično navode isti ili slični razlozi za poremećaj bračnih odnosa.

Tako u predmetu P—1201/65 tužilja je istakla da je za svog muža bila „obična služavka”. „Bila sam njegov rob, kaže tužilja, i rob njegove

dece iz ranijeg braka. Tražili su od mene da ih dvorim. Moj muž ni čašu vode nije mogao sam da uzme.”

U drugom predmetu P—190/60 tužilja se žalila da je njen život u kući tuženoga bio više nego težak. „Ja sam ustajala na dva sata pre svih u kući, kaže tužilja, a poslednja sam bila u krevetu. Na meni je ležalo vođenje celog domaćinstva. Muž je umao samo da izvoljeva i po njemu ja nikad nisam bila dobra domaćica ni dobra žena. Ja sam mu na to više puta rekla da i nisam domaćica jer imam redovan posao izvan kuće. Ja se samo trudim da pored svojih redovnih poslova obavljam i posao u kući. Međutim, on je uvek bio nezadovoljan, a mnogo puta i nezahvalan.”

U sklopu ovih predmeta treba pomenuti i 3 tipična slučaja klasičnih ekscesa zasnovanih na drevnim patrijarhalnim nazorima o braku i porodici.

Tako, u predmetu P—808/65 tužilac, koji je živio na selu, prebacivao je tuženoj potpuno odsustvo poštovanja prema njemu kao mužu. „Sve što radi čini na svoju ruku, kaže tužilac. Mene kao muža ne poštuje, svojeglava je, neposlušna. Gotovo je redovna pojava da mi *otkazuje poslušnost*” (podvukao M. M.).

U drugom predmetu iste vrste, koji je nastanjen u gradu, zamerao je tuženoj odsustvo smisla za „pravilne” odnose koji treba da postoje braku. „Ona je zaboravila, kaže tužilac, da sam ja muškarac i da moja reč ima prvo da se čuje. Ona je Bugarka i stalno je htela da mi nameće svoju volju; valjda je to kod njih običaj. Kod nas, međutim, toga nema i ne može biti.” (P—1181/65).

U predmetu P—70/65 tužilac, koji je živio u gradu prebacivao je tuženoj odsustvo takta prema njemu kao svome mužu. „Ona je tvrdo-glava i kapriciozna, neposlušna i nevaljala, kaže tužilac, tako da sam uvideo da sa njom neću biti sretan. Tražio sam od nje da se popravi i da mi se *pokori* ali u tome nisam uspeo.” (podvukao M. M.)

12. ODSUSTVO UZAJAMNE BRIGE I PAŽNJE

Odsustvo uzajamne pažnje i brige bračnih drugova, kao povod za poremećaj bračnih odnosa, zabeležili smo u 7 slučajeva. U tim predmetima u ulozi tužioca u podjednako meri su se javljala oba bračna druga. Inače, odsustvo uzajamnog pomaganja i međusobne moralne podrške u većoj meri je remetilo bračne odnose u gradu od bračnih odnosa na selu (5 prema 2).

U predmetima ove vrste bračni drugovi su prebacivali jedan drugom ležernost u držanju i sebičnu preokupiranost svojom ličnošću. Umesto osećaja ljubavi i bračne naklonosti u njihovim odnosima bila je prisutna grubost, neuviđavnost, hladna proračunatost i odsustvo spremnosti da se bračnom drugu pruži podrška u trenutcima moralnih kriza i ličnih teškoća.

Tako, u predmetu P—633/65 tužilja se žalila da njen muž u poslednje vreme nije imao razumevanja za nju, da nije bio spreman da sasluša njene nevolje na poslu i van posla, da je stalno vodio računa samo o svom miru, o potrebi da mu se stvorena udobnost na naruši. „Više nisam

imala s kim da razgovaram, kaže tužilja. On bi me uvek prekidao ako su neprijatnosti, po njegovoj oceni, bile isuviše ozbiljne. Bila sam isključivo upućena na sebe iako sam živela u braku.”

U drugom predmetu P—586/60 tužilja je navela da se njen muž prema njoj odnosio kao da mu je tuđa i nepotrebna osoba. „Moj muž, kaže tužilja, nije hteo da izlazi sa mnom u bioskop ni u kafanu. Imala sam utisak da ga je sramota da se vidi sa mnom.”

U predmetu P—229/65 tužilja, koja je bila sa sela, žalila se na odsustvo muževljeve pažnje i brige. „Moj muž, kaže tužilja, smatrao je da nisam vredna njegove pažnje, nije hteo nikad ništa da mi kupi, jedva je i razgovarao sa mnom, a kad sam se razbolela odbio je da vodi računa o meni, tako da sam bila prinuđena da tražim pomoć od suseda”.

U drugim predmetima, u kojima se u ulozi tužioca javljao muž, kao povod za poremećaj bračnih odnosa navodili su se isti ili slični momenti.

Tako, u predmetu P—900/65 tužilac se žalio na grubost tužene i odsustvo njene pažnje i naklonosti. „Kad se tužena bez ikakvog razloga naljuti, kaže tužilac, a to se događalo vrlo često, ona se sasvim izmeni prema meni. Potpuno me zanemari, prestaje da mi kuva i da pere moje rublje, postaje gruba i zajedljiva.”

I najzad, u predmetu P—595/65 tužilac je istakao da je tuženog bio dobar suprug sve do onog trenutka kada je on njoj bio potrebniji više nego ona njemu. „Međutim, kaže tužilac, kad sam se razboleo od bolesti stomaka i bubrega i kada sam po preporuci lekara morao da jedem dijetalnu hranu težena je pokazala svoje pravo lice. Govorila je da ona to ne zna da spravlja, stalno je frktala, većito je bila nezadovoljna i imao sam utisak da mi gotovo prebacuje što sam se razboleo. Osećanje da sam joj na teretu i to baš onda kad je bilo normalno očekivati njenu punu pažnju i razumevanje duboko me je razočaralo i stvorilo je među nama nepremostiv jaz.”

13. FIZIČKO RAZRAČUNAVANJE

Fizičko razračunavanje između bračnih drugova predstavljalo je dubok i vidljiv izraz ozbiljnog poremećaja bračnih odnosa. Tuča i šamaranje žene bila je česta pojava u posmatranim predmetima. Ovakav oblik razračunavanja sa bračnim drugom javljao se u brakovima gotovo svih profesija. Svoju ženu tukao je ne samo zemljoradnik, nekvalifikovani i kvalifikovani radnik, odnosno zanatlija, već i prosvetni radnik (naročito učitelj), oficir, pozorišni glumac i lekar. To su činili muževi u svim uzrastima sa podjednakom žestinom i bezobzirnošću.

Fizičko razračunavanje između bračnih drugova bilo je prisutno u 30 predmeta. U 25 slučajeva kao objekt fizičkog napada javila se žena, a u 2 slučaja muž. U 3 preostala predmeta bračni drugovi su se uzajamno tukli.

Imače muževi iz gradova su u znatno većoj meri tukli svoje žene nego što su to činili muževi sa sela (18 prema 7). Predmeti u kojima je

žena tukla muža bili su vezani za brakove iz grada. Nismo primetili ni jedan predmet u kome je žena sa sela tukla svoga muža.

U predmetima u kojima su se bračni drugovi uzajamno tukli 2 predmeta bila su vezana za brakove iz grada, a 1 za brakove sa sela.

Treba primetiti da se i u okviru ovih predmeta često osećalo prisustvo uticaja patrijarhalnog vaspitanja i vremenom prevaziđenih shvatanja. Potčinjen položaj žene prema mužu, kao i „pravo muža” da ženu drži u pokornosti primenom i fizičkog nasilja imala su odraza i na formiranje psihe žene. U mnogim predmetima osećalo se prisustvo ženinog uverenja „o pravu muža na primenu batine”. Zbog toga su se mnoge žene žalile da muž to „pravo” zloupotrebljava. Tako, u predmetu P—304/65 žena je istakla da je muž tuče bez ikakvog razloga. „Ja mu nisam dala povoda da me besomučno tuče, kaže tužilja”. U drugom predmetu iste prirode (P—836/60) žena se žalila „da nije zaslužila” da muž izlije prema njoj svoj brutalni gnev. „Ja razumem, kaže tužilja, da me muž tuče *ako sam to zaslužila*. (podvukao M. M.) U takvom slučaju ne bih mu zaista ništa zamerila. Međutim, „batine koje sam dobila primila sam bez ikakvog razloga. To me je ogorčilo i nateralo na razvod.”

Fizički obračuni između bračnih drugova bili su često vrlo okrutni i svirepi. Tako, u jednom predmetu (P—201/60) žena se žalila da je od udarca muža pretrpela povredu kičme, u drugom predmetu (P—701/65) da je nakon tuže bila sva modra, i najzad u trećem da je od udarca muža zadobila i ozledu nožem (P—912/65). Vredan je pažnje i predmet P—68/65 u kome se žena žalila da je u gravidnom stanju bila tučena od muža. „Na dve nedelja pre porođaja, kaže tužilja, on me je tukao ne vodeći računa po kome me delu tela udara. Kao lekar dobro je znao do čega to može dovesti.”

Brutalnosti muževa nisu se na ovome završavale. Tako u predmetu P—109/60 tužilja se žalila da je tuženik preko njenih leđa razbio 2 stolice, da joj čupa kosu i da je udara cipelom po butinama. U predmetu P—227/65 tužilja je navela da joj je muž u nastupu besa hteo da pregrize prst.

U mnogim predmetima žene su istakle da ih muževi najčešće biju u stanju pijanstva. „Kad se napije, kaže tužilja, onda ne zna šta radi. Udara svakog ko mu dođe pod ruku.” (P—382/65).

U predmetu P—747/65 tužilja se žalila da je udarce tuženika dobila i na dan samog venčanja. „Presela mi je svadba, kaže tužilja. Umesto poljubaca, cveća i čestitanja čula sam grubosti i pretrpela batine. I to samo zato što se njemu činilo da sam duže gledala jednog mladića.”

Predmeti u kojima je žena tukla muža, kao što smo primetili, bili su daleko manji po svome broju od predmeta u kojima je žena bila objekt fizičkog napada. U jednom od tih predmeta (P—631/65) muž se žalio da je pretrpeo telesne povrede od ženinih udaraca. „Imam i lekarsko uverenje o povredama koje mi je tužena nanela, kaže tužilac”.

U drugom predmetu iste sadržine (P—813/60) tužilac se žalio da je tužena bila „strašna žena”. „Ona je u stanju da se sa mnom svađa po ceo dan, kaže tužilac, a da podigne ruku na mene za nju je izgleda to predstavljalo pravo zadovoljstvo”.

14. NESAGLASNOST NARAVI

U posmatranim predmetima zakonski termin „nesaglasnost naravi” imao je svoj kompleksni izraz. Zbog toga su svojstva karaktera i odlike temperamenta bračnih drugova bile povod mnogih bračnih sukoba.

1. Odlike bračnog druga vezane za njegov karakter bile su povod za poremećaj bračnih odnosa u 10 slučajeva. U 8 predmeta mužu su smetala određena svojstva karaktera njegove žene, a samo u 2 slučaja žena je ukazivala na te iste odlike svog muža.

Broj predmeta u kojima su se isticali ovi momenti potpuno je jednak u brakovima sa sela sa brakovima iz grada. Jedina razlika postojala je u pogledu subjekta koji se javljao u ulozi tužioca. Tako, u brakovima iz grada u ulozi tužioca isključivo se javljao muž (žena iz grada ni u jednom predmetu nije imala tu ulogu), dok su se u brakovima sa sela u položaju tužioca javljala oba bračna druga (muž za nešto veći procenat od žene: 3 prema 2).

U predmetima iz grada u kojima se u ulozi tužioca isključivo javljao muž, u tužbi su se pominjali izrazi da žena ima „tešku narav”, da je odlikuje „svađalačka priroda”, da je ćudljiva i da ima „nezgodnu narav”.

Tako u predmetu P—561/65 muž se žalio da je njegova žena imala strasnu naklonost prema neistini. „Kao osoba koja voli da laže, kaže tužilac, tužena je poznata svuda pa i u preduzeću u kome radi. Ja više nisam znao kad govori istinu a kada laže. Zbog toga sa njom nije moguće započeti bilo kakav ozbiljan razgovor.”

U drugom predmetu (P—244/60), tužilac je prebacivao svojoj ženi neumerenu i svađalačku prirodu. „Kad god bih joj nešto rekao, kaže tužilac, ona bi mi drsko odgovarala da se ona nije udavala za mene da bi slušala moje stalne pridike. Govorila je da se ona ne može izmeniti i da je moram kao takvu primiti. U protivnom mogu sebi tražiti drugu ženu.”

U predmetu P—36/65 tužilac je ukazao na „tešku narav” tužene. „Ona ne voli, kaže tužilac, nikog da sasluša. Od nje nisam nikad nešto preterano zahtevao. Međutim, uvek sam dobijao osorne odgovore... Volela je stalno da protivreči. Svaki razgovor sa njom pretvarao se u čitavu diskusiju ili pakosno ujedanje. Više joj se nisam ni obraćao jer nije imalo svrhe. Umesto rezultata dobijao sam gomilu zajedljivih ili bezvrednih reči.”

Ćudljivost tužene bila je povod za poremećaj bračnih odnosa u predmetu P—127/60. „Kad joj nešto nije po volji, kaže tužilac, moja žena začuti i ne govori po nedelju i više dana”.

U predmetima sa sela bračni drugovi se uzajamno žale na lenjost i neagilnost svog supružnika, kao i na odsustvo osećaja za vođenje i unapređenje domaćinstva. Tako, u predmetu P—733/65 tužilja se žalila da se njen muž šeta i obilazi polja dok ona radi i kopa na njivi. „Nikad nije hteo da mi pomaže, kaže tužilja, kao da se rodio u gradu a ne na selu... Kad se naljuti onda samo čuti ili spava.”

U drugom predmetu (P—498/60) ženi je smetala „nemirna priroda” njenog muža. „On uopšte nema radne navike, kaže tužilja, stalno menja

mesto boravišta, pokušao je ilegalno da pređe granicu i ode u Italiju, ali mu to nije pošlo za rukom”.

Na iste ili slične odlike karaktera svoje žene ukazuju i muževi u brakovima sa sela. „Neće da radi, kaže tužilac, u predmetu P—997/65, stalno tvrdi da je bolesna, leži po ceo dan, a to joj je samo izgovor da ne radi na njivi. Kad joj predložim da idemo kod lekara ona odbija da to učini... Za mene je jasno da ona simulira pritisnuta lenjošću.”

I u drugim predmetima iste sadržine muž je zamerao ženi odsustvo volje za obavljanje poljoprivrednih poslova. „Ona jednostavno neće da radi, kaže tužilac u predmetu P—116/60, ali neće ni da objasni zašto ne želi da radi”. Međutim, u predmetu (P—239/65) tužilja je, prema navodima tužioca, dala objašnjenje za svoj nerad rečima „da se nije udala da radi i da poljoprivredne poslove nije radila ni u svojoj kući”.

2. Odlike bračnog druga vezane za njegov temperament dovodile su do poremećaja u bračnim odnosima u 4 predmeta. U ovim predmetima dominirale su temperamentalne odlike kolerika i melanholika.

Tako, u predmetu P—662/65 tužilja se žalila na „prgavost” svog muža. „On je nezgodan čovek, kaže tužilja, jako je nervozan, stalno se svađa i plane ni za šta”.

Ova ista svojstva prebacuju muževi i svojim ženama. „Ona je nezgodne naravi, kaže tužilac, brza je i nagla, stalno praska i viče, raspravlja se bez ikakvog povoda”. (P—386/65).

Nasuprot ovim predmetima u sporu P—518/65 tužilac je istakao da više ne može da podnese melanholičnu prirodu tužene. „Ona stalno plače, kaže tužilac. Kad se seti svojih roditelja počinje da plače, ako dođem kasnije kući ona plače, ako joj nešto zamerim ona opet plače, a to isto čini i kada joj ništa ne kažem.”

15. SVAĐE, VREĐANJE I NEPOŠTOVANJE

Sukobi između bračnih drugova bili su često praćeni svađama, uzajamnim vređanjem i odsustvom svakog poštovanja. Time se stvoreni jaz između bračnih drugova još više produbljavao i činio nepremostivim.

Svađe i vređanje bračnih drugova zabeležili smo u 28 predmeta. Žene su bile više sklone da vređaju svoje muževe nego ovi svoje žene (10 prema 7). U brakovima iz grada bračni drugovi su se gotovo u podjednako meri vređali (8 prema 7). Međutim, valja primetiti da nismo konstatovali prisustvo ni jednog predmeta u kome je muž sa sela vređao svoju ženu. Nasuprot tome, žene sa sela su vređale svoje muževe, ali u daleko manjem broju nego što su to činile žene iz grada (2 prema 8). Uopšte, pojava vređanja bračnih drugova bila je daleko češća u brakovima iz grada nego u brakovima sa sela (15 prema 2).

U 11 predmeta bračni drugovi su se uzajamno vređali. U ovim slučajevima za brakovima iz grada nisu mnogo zaostajali ni brakovi sa sela (7 prema 4).

Svađe i vređanje bračnog druga bili su često praćeni napuštanjem bračne zajednice ili izbacivanjem bračnog druga iz kuće.

Bračnu zajednicu bračni drugovi su napuštali povodom nastalih svađa i vređanja kao i drugih okolnosti u 28 slučajeva. Žene su češće i u većem broju slučajeva napuštale zajedničko domaćinstvo nego što su to činili muševci (19 prema 9). U brakovima iz grada pojava napuštanja zajedničkog domaćinstva javljala se češće nego u brakovima sa sela (19 prema 9). Žene iz grada u većem broju slučajeva su napuštale svog muža nego žene sa sela (12 prema 7). Isti odnos je postojao i u brakovima u kojima su muševci odlazili iz kuće (7 prema 2).

Napuštanje bračne zajednice uz kasnije mirenje bračnih drugova i ponovno prekidanje faktičke bračne zajednice, predstavljalo je čestu pojavu. Žena je napuštala kuću po dva i tri puta, a u jednom slučaju i u pet mahova. Nasuprot njima, muševci su obično napuštali kuću jedanput i u nju se više nisu vraćali. Samo u 2 slučajeva muž je dva puta napuštao kuću.

Kod ovih sukcesivnih napuštanja, bračni drugovi su se češće sami vraćali nego što su to činili uz molbu bračnog druga ili savetovanje roditelja, odnosno trećih lica. U 9 slučajeva žena se sama vratila, a u 4 slučajeva uz molbu muža (u jednom predmetu žena je bila istakla da se vratila zbog „pretnje muža“). U 1 slučaju muž se sam vratio, a u drugom na molbu i apele žene.

Nasuprot ovoj pojavi napuštanja bračne zajednice, u 10 slučajeva zabeležili smo sukobe bračnih drugova nakon kojih je bračni drug bio izbačen iz kuće. Od 10 predmeta u 9 slučajeva muž je izbacio ženu iz kuće, a u 1 slučaju roditelji žene izbacili su zeta iz svoje kuće. Pojava nasilnog udaljavanja bračnog druga bila je češća na selu nego u gradu (6 prema 4). Inače broj predmeta u kojima se žena izbacuje iz kuće bio je dva puta veći na selu nego u gradu (6 prema 3).

U predmetima u kojima su se muševci javljali u ulozi tužioca, muševci su se žalili na veoma „bogat repertoar“ oblika koji su ih žene vređale.

Tako, pored već klasičnih psovki koje su bile dominantne u predmetu P—361/65 tužilac je istakao da tužena nije birala reči kojim ga je vređala. „U poslednjoj vreme, kaže tužilac, tužena me vređa nazivajući me ćelčo i grbčo iako nisam ni ćelav ni grbav. Jednostavno hoće da me vređa a za nju nije bilo teško da izabere izraze kojima će to da čini.“

U drugom predmetu (P—408/65) tužilac se žalio da ga je tužena naziva dripcem. „Evo, kaže tužilac u svojoj reči saslušao kao stranka, tužena me vređa i pred sudom“. (Na zahtev tužioca sud je u zapisniku konstatovao da je tužna u prisustvu suda nazvala tužioca dripcem).

U predmetu P—992/65 tužilac, koji je oficir JNA, podvukao je u svojoj tužbi da je od tužene bio nipodaštavan i gotovo stalno vređan pogrdnim izrazima. „Govorila mi je, kaže tužilac, da ništa ne predstavljam i da ništa ne vredim, jer da nešto vredim odavno bih dobio veći čin“.

Ovaj postupak omalovažavanja bio je povod za podnošenje tužbe i u predmetu P—319/60. „Tužena, kaže tužilac, nije propuštala priliku da me pred trećim licem podcenjuje. Stalno me je ogovarala kod svojih prijateljica, žalila se na mene svojim roditeljima, prebacivala mi je da se svaka njena poznanica bolje udala od nje, a meni je više puta rekla

da je imala divne prilike za brak i da je nepopravivo pogrešila što se vezala za mene.”

I žene u ulozi tužioca navodile su u svojim tužbama iste ili slične momente. „Nije pazio pred kim me vređa, kaže tužilja u predmetu P—667/65. To je činio pred decom, trećim licima i mojim roditeljima”.

„Moj muž, kaže tužilja u predmetu P—711/65, vređao me je najpogrdnijim izrazima. Nazivao me je ološem i mrtvim lešom”.

U predmetu P—236/65 žena se žalila na gotovo patološke istupe svog muža. „Usred noći, kaže tužilja, budio me je i govorio: pogledaj se u ogledalo da vidiš kakvo si ruglo”.

Vredan je pažnje i predmet P—783/65 u kome je muž istakao da ima „pravo da vređa ženu”. „Ona mi je pismeno potvrdila, kaže tužilac, s kim je sve imala odnose pre našeg braka. Kako ta lista predstavlja celu jednu stranu ne vidim razloga zašto bi mi se uskratilo pravo da je nazovem kurvom kad to hoću”.

16. DUGOGODIŠNJI ODVOJEN ŽIVOT

Dugogodišnji odvojen život, kao jedan od uzroka za poremećaj bračnih odnosa, javio se u 42 predmeta. Po svojoj kvantitativnoj vrednosti ovaj povod za podnošenje tužbe za razvod braka zauzimao je drugo mesto odmah iza predmeta o mešanju roditelja u brak dece (slučaj tzv. sporazumnog razvoda braka koji je najmasovniji — 67 slučajeva, ne možemo uzeti za osnovu naše kvantitativne ocene zbog njegove pogrešne pravne formulacije).

Odvojen život kao povod za poremećaj bračnih odnosa češće se javljao u brakovima iz grada nego u brakovima sa sela (24 prema 18). Istina u predmetima iz 1960. godine, pojave ove vrste su brojnije na selu nego u gradu (9 prema 6). Međutim, u 1965. godini broj ovih predmeta u brakovima iz grada bio je dva puta veći od istih predmeta sa sela (18 prema 9).

U ulozi tužioca, kod nastalih sporova zbog dugogodišnjeg odvojenog života bračnih drugova, gotovo po pravilu javljao se muž. Od ukupno 42 predmeta u 38 slučajeva u ulozi tužioca javio se muž. U preostala 4 slučaja položaj tužioca zauzimala je žena (U 1960. godini, kao tužilac isključivo se javljao muž; 4 predmeta u kojima je žena podnela zahtev za razvod braka potiču iz 1965. godine).

U ulozi tužioca prvenstveno se javljao muž zbog specifične prirode samih ovih predmeta. Naime, u gotovo svim brakovima do dugogodišnjeg odvojenog života dolazilo je zbog držanja muža koji je bračnu zajednicu napustio i saživeo se sa drugom ženom. Kako je za poremećaj bračnih odnosa utvrđena isključivo njegova krivica to je i zahtev muža za razvod braka, usled protivljenja žene bio odbijen i to više puta. Međutim, činjenica da bračni drugovi nisu uspeli da uspostave zajednicu života i posle proteka niza godina odvojenog života, niti da su u tome pravcu pokazali prisustvo dobre volje ili umešne inicijative, predstavljala je, po praksi Okružnog suda u Nišu, kvalifikovan razlog koji je postupku muža oduzimao svojstvo isključive krivice. Na taj način, dugogodišnji odvojen život bračnih drugova prerastao je u objektivno prisustvo pore-

mećenih bračnih odnosa koje je po svome trajanju i po svome intenzitetu bilo dovoljno ozbiljno da opravda zahtev za razvod braka.

Međutim, u predmetima u kojima se u ulozi tužioca javljala žena nisu se isticali momenti vezani za preljubu bračnog druga, već okolnosti koje su se odnosile na različita shvatanja bračnih drugova o životu i bračnim odnosima uopšte.

Tako je u predmetu P—731/65 tužilja, koja živi na selu, navela da već 9 godina ne održava zajednicu sa svojim mužem. „Nismo se slagali, kaže tužilja, i u jednom momentu tuženik me je isterao iz kuće. Od tada se više nismo ni videli.”

U drugom predmetu (P—214/65) tužilja je istakla da ne živi u zajednici sa mužem već 14 godina. „Sa tuženim, kaže tužilja, bila sam u braku manje od godinu dana. Bili smo različitih shvatanja i vaspitanja. Njegovi nazori kao Šiptara bili su kruti i za mene neprihvatljivi. Zbog toga smo se razišli. Tuženik je otišao na Kosmet i od tada nemamo ničega zajedničkog.”

U predmetu P—529/65 tužilja je istakla da sa tuženim ne živi u bračnoj zajednici već 34 godine. „Sa tuženim, kaže tužilja, sklopila sam brak 1930. godine u rimokatoličkoj crkvi. Posle dve godine braka tuženik se saživeo sa drugom ženom. Međutim, kako nije mogao da dobije razvod promenio je veru i stupio u grčkokatoličku crkvu koja je njegov brak razvela. To je bilo 1932. godine. Od tada više nisam imala muža.”

U predmetima koji su se odnosili na dugogodišnji odvojen život bračnih drugova, raspon odvojenog života kretao se između 3 i 34 godina. U najvećem broju slučaja (6 predmeta) odvojen život trajao je 9 godina. U 5 predmeta bračni drugovi su živeli odvojeno 5, 6, odnosno 7 godina, u 4 predmeta 3 odnosno 10 godina, u 3 predmeta 4 odnosno 8 godina, i u 2 predmeta 14 godina. U pojedinačnim predmetima odvojen život bračnih drugova trajao je 12, 17, 19, 27 i 34 godine³).

17. OSTALI SLUČAJEVI

U preostalim predmetima, na kojima se naša pažnja zadržala, povod za poremećaj bračnih odnosa javljao se u još 17 različitih oblika. Zbog ograničenosti prostora pokušaćemo da te momente samo sumarno izložimo.

1. **BOLEST BRAČNOG DRUGA** predstavljala je u 5 predmeta povod za poremećaj bračnih odnosa. Muževi su teže podnosili obolelost svoje žene jer su u 3 predmeta od ukupno 5 tražili razvod braka. Žene u gradu su češće obolevale od žene na selu (2 prema 1), dok su muževi u gradu bili daleko otporniji od muževa sa sela (2 prema 0). Od prirode bolesti dominirala je tuberkuloza pluća. Inače, bračni drug koji je oboleo, a koji

³ Kad je reč o ovim predmetima treba istaći da je u predmetu P-888/65 sud odbio zahtev za razvod braka iako je odvojen život bračnih drugova trajao 4 godine. Ovu presudu potvrdio je Vrhovni sud SR Srbije svojom odlukom GŽ. 2638/66 od 22. X 1966. god. U toj presudi Vrhovni sud je istakao sledeće: „Žalbeni navodi tužioca da dugo odvojen život od 1962. godine dovoljno ukazuje da su bračni odnosi poremećeni do nepodnošljivosti života i da ima mesta razvodu braka, nije osnovan jer kad se ima u vidu da su parničari proveli u braku i bračnoj zajednici od 1931. god. pa do 1962. god., da imaju decu, onda odvojen život od 1962. god. nije tako dug da bi tužiočeva isključiva krivica izgubila karakter isključivosti te da bi imalo mesta razvodu.”

se javljao u ulozi tužioca, žalio se na zanemarenost kojoj je izložen. „Kad sam se razboleo, kaže tužilac u predmetu P—862/65, tužena me je potpuno zapustila. Nazivala me je skapanim kućetom i imao sam utisak da mi nije želela ništa dobro.”

U predmetu P—331/65 sud je izneo svoje meditacije o odnosima stranaka. „Tužena je, kaže sud u svom obrazloženju, 100% invalid, bolesna je, razdražljivih nerava, preosetljiva, zahtevala je potpunu negu i brigu a tužilac je čovek zdrav i relativno držeći kome tužena u ovakvom stanju ne odgovara kao žena pa je među njima dolazilo često do sukoba i vređanja”.

Na neosetljivost bračnog druga naročito su se žalile žene sa sela. „Kad sam se razbolela, kaže tužilja u predmetu P—581/65, tuženik nije pokazao prema meni ni malo razumevanja. Terao me je da obavljam teške poljoprivredne poslove čak i onda kad sam imala temperaturu. Zbog njegove grubosti i odsustva svake pažnje pozvala sam oca koji me je odveo svojoj kući.”

2. *VELIKA RAZLIKA U GODINAMA* kao povod za poremećaj bračnih odnosa javila se u 8 predmeta. Razlika u godinama u većoj je meri smetala mužu nego ženi. Iako je žena bila mlađa od njih muževi su u 5 slučajeva podnosili tužbu za razvod braka a žene u 3 predmeta. U ovim sporovima ženama je smetala preterana starost muževa, a ovima mladost njihovih žena. Muževima iz grada je u gotovo podjednako meri smetala razlika u godinama kao i muževima sa sela (3 prem 2). Međutim, ženama sa sela nije smetala osetna starost njihovih muževa.

Muževi, koji su bili znatno stariji od svojih žena, obično su se žalili na njihovu neozbiljnost i spremnost na koketeriju. Tako je u predmetu P—748/65 muž u svojstvu tužioca istakao da je stariji od tužene 13 godina i da je njeno držanje u kući i izvan nje prema njegovoj oceni bilo krajnje neozbiljno. „Ja često crvenim, kaže tužilac, kad mi neko dođe u kuću ili kad sa tuženom izađem u društvo”. U drugom predmetu P—199/65 tužilac je istakao da je stariji od tužene 19 godina i da se ta razlika u godinama počela da odražava u svim domenima njihovih odnosa. „Budući da je daleko mlađa od mene, kaže tužilac, počela je da juri za drugim muškarcima tako da mi nije preostalo ništa drugo do da zatražim razvod”.

Žene u ulozi tužioca, koje su bile znatno mlađe od svojih muževa, obično su se žalile na njihovu ljubomoru. Ujedno, žene su isticale da ih muž zbog razlike u godinama više ne privlači. „Stariji je od mene 16 godina, kaže tužilja, i više se ne osećam ni malo prijatno kad sa njim treba da legnem u krevet”.

Inače, razlika u godinama, koja je remetila odnose bračnih drugova, prelazila je razliku od 10 godina. S druge strane, najveća razlika iznosila je 19 godina.

3. *NEUSAGLAŠENO SHVATANJE O ZANIMANJU BRAČNOG DRUGA* predstavljalo je u 3 predmeta neposredni povod za poremećaj bračnih odnosa. U sva 3 predmeta u središtu pažnje bilo je zanimanje muža. Svi predmeti odnosili su se na brakove iz grada. Nezadovoljstvo, pozivom bračnog druga izražavala je isključivo žena. Ona je prebacivala

mužu da njene savete nije uvažavao i da je odluke donosio bez konsultovanja sa njom.

Tako u predmetu P—429/65 tužilja se žalila na odluku tuženog da iz društvenog sektora pređe u privatni. „Tuženi je podneo ostavku u preduzeću, kaže tužilja, u želji da otvori privatnu zanatsku radnju. Međutim, ja sam mu savetovala da to ne čini jer sam se plašila neizvesnosti koja nas očekuje. Nije me poslušao i sada traži da se ponovo zaposli ali mesto ne može da nađe.”

U predmetu P—252/65 žena se žalila da je bila dovedena u zabludu o zanimanju tuženika. „Dok smo se zabavljali, kaže tužilja, rekao mi je da je po zanimanju tehničar. Međutim, kad smo sklopili brak ispostavilo se da je tuženik automehaničar — šofer. Ova prevara od strane tuženika uverila me je da je on neiskren prema meni i da ne mogu da se na njega oslonim.”

U predmetu P—388/65 tužena je istakla da tuženik ne ume da proceni pravi interes njihovog domaćinstva. „U težnji da bude službenik, kaže tužilja, tuženik je zapustio svoje imanje. I umesto da živimo zajedno, da sa svojom decom delimo dobro i zlo, sada smo često gladni i odvojeni jedan od drugog.”

4. *BAVLJENJE NEMORALNIM ŽIVOTOM I SUKOB SA KRIVIČNIM PROPISIMA* predstavljali su povod za poremećaj u bračnim odnosima u 5 slučajeva. U ulozi osobe koja je bila sklona nečasnom životu i bavljenju kriminalom, muž se javio u 4 predmeta a žena samo u jednom. Inače, muževi sa sela u većoj su meri bili skloni vršenju krivičnih dela od muževa iz grada (3 prema 1). Istovremeno, žene iz grada bile su poročnije od žena sa sela (1 prema 0).

U svojim tužbama žene su se žalile na sklonost muža da se odaje kocki, skitničanju, tapkarenju i vršenju krivičnih dela.

Tako, u predmetu P—289/65 tužilja je istakla da je njen muž postao rasipnik potpuno savladan kockarskom strašću. „Tuženik se odao kocki, kaže tužilja. Zbog toga je prodao 80 ari zemlje bez mog znanja.”

U drugom predmetu (P—771/65) tužilja se žalila na sklonost muža da se bavi skitnjom i vršenjem krivičnih dela. „On je stalno odsutan od kuće, kaže tužilja, bavi se skitnjom, preprodajom karata pred bioskopima i često dolazi u sukob sa zakonom. Trenutno se opet nalazi u pritvoru zbog nekog krivičnog dela.”

U predmetu P—416/65 tužilja je istakla da je njen muž do sada bio više puta osuđivan tako da je od bračnog života više proveo u zatvoru nego u kući sa njom. „Sada je ponovo u pritvoru, kaže tužilja. Bavio se nedozvoljenom trgovinom pa je zbog toga osuđen na 5 meseci zatvora.”

U predmetu, u kome se kao tužilac javio muž (P—282/65), tužilac je prebacivao ženi sklonost ka nemoralnom životu. „Tužena se bavila prostitucijom i nagovarala me je da vršimo krađe, kaže tužilac. Kad sam to odbio ona je počela sama da to radi.”

5. *KONFLIKTI OKO DEVIČANSTVA ŽENE* poremetili su bračne odnose u 3 slučajeva. U 2 predmeta u ulozi tužioca javio se muž, a u 1 predmetu žena. Konflikti ove prirode pogađali su u pojednako meri

brakove iz grada kao i brakove sa sela. Predmet u kome se žena javila u ulozi tužioca odnosio se na brak iz grada.

Kad je reč o ovim predmetima treba primetiti da su muževi, koji su prelazili preko predbračnog života svoje žene, to obično činili samo nominalno, dok im je u svojoj suštini ta okolnost duboko smetala, jer su se, iako zaobilazno i uzgred, na tu okolnost uvek pozivali. S druge strane, u drugim predmetima muževi su otvoreno negodovali zbog predbračnog života žene i nastojali su da ženu što grublje i bezobzirnije unize nazivajući je „besčasnom” i „nemoralnom” osobom. Evidentno je da su patrijarhalne ideje i ovde bile dominantne.

Tako u predmetu P—752/65 tužilac je istakao da je sa velikim iznenađenjem utvrdio da je tužena sa predbračnim seksualnim životom ušla u brak. „Prešao sem preko toga, kaže tužilac, ali to saznanje unelo je nespokojstvo u moj život. Više joj nisam ništa verovao.”

U drugom predmetu (P—956/65), u kome je tužilac bio sa sela, ističu se isti ili slični momenti. „Prešao sam preko činjenice da joj nisam bio prvi, kaže tužilac. Međutim, kasnije sam se uverio da odsustvo njene nevinosti nije bilo slučajno. Od drugih sam čuo, a i lično sam se uverio da je tužena bila sklona drugim muškarcima.”

I najzad, u predmetu ove vrste, u kome se kao tužilac javila žena, njena tužba bila je posledica snažnog gneva i osećaja uvređenosti. „Duboko me je ponizio, kaže tužilja, kad mi je rekao da sam u brak ušla besčasna. I sam je vrlo dobro znao da to nije bila istina i da me je prve bračne noći deflorisao.”

6. SKITANJE I ČESTO KRETANJE U DRUŠTVU OSOBA SUPROTNOG POLA predstavljali su povod za poremećaj bračnih odnosa u 4 slučaja. Ovakvim postupcima bili su skloni u većoj meri muževi od žena (3 prema 1). Inače, muževi u gradu imali su daleko veći avanturistički duh i sklonost da se kreću u ženskom društvu od muževa sa sela (3 prema 0). Međutim, to se nije moglo reći za žene iz grada. Supruge sa sela češće su se viđale u muškom društvu (1 prema 0).

Tako, u predmetu P—557/60 tužilja se žalila da joj tuženi po nekoliko noći nije dolazio kući. „Ja ne znam gde se on kreće, kaže tužilja, a ne smem ni da ga o tome pitam. Tek kasnije čujem od drugih da je bio u jednom motelu u okolini grada u ženskom društvu i nekih pijanih muškaraca.”

U drugom predmetu (P—706/65) tužilja je zamerala svom mužu što razvija u sebi jednu naglašenu sklonost ka flertu. „Ja nisam ljubomorna, kaže tužilja, ali osećam se vrlo neprijatno kad tuženog viđam u društvu mojih drugarica. Znam da se to završava običnim flertom i beznačajnim razgovorom. Međutim, imala sam utisak da me drugarice potajno ismevaju.”

7. SVEDOČENJE U KRIVIČNOM POSTUPKU PROTIV BRAČNOG DRUGA kao povod za poremećaj bračnih odnosa javilo se samo u 1 predmetu. U prvoj odluci u ovom slučaju Okružni sud u Nišu bio je zauzeo stanovište da je tužena mogla da se koristi pravom da ne svedoči u postupku protiv svog muža, ali kada je na to pristala onda je bila dužna da govori istinu. Činjenica da je njen iskaz teretio muža, kaže

Okružni sud u našoj slobodnoj interpretaciji, ne može se uzeti kao opravdan povod za nezadovoljstvo muža i kao razlog za razvod njihovog braka. Prema odredbama krivičnog prava svedok je dužan da govori istinu. Zbog toga, kada se u ulozi svedoka pojavi bračni drug onda su njegove dužnosti prema pravilima krivičnog prava jače od njegove obaveze prema bračnom drugu. Dužnosti svedoka potiskuju u stranu obaveze bračnog druga.

Međutim na intervenciju Vrhovnog suda SR Srbije (Gž. 1218/65) Okružni sud je ovu svoju odluku izmenio i to na taj način što je razveo brak na zahtev tužioca. Prema toj drugoj presudi (P—661/65) tužena je bila dužna da odbije svedočenje u ovom predmetu. „Kad to nije učinila onda je svojim postupkom izazvala poremećaj u bračnim odnosima”.

8. RAZDVOJENOST IZAZVANA SLUŽENJEM VOJSKE kao povod za poremećaj bračnih odnosa javila se u 5 slučajeva. U 3 predmeta muž je imao ulogu tužioca, a u 2 predmeta žena. Odvojenost zbog služenja redovnog kadrovskeg roka fatalnije je delovala na bračne odnose u gradu nego na bračne odnose na selu (3 prema 2)).

U ovim predmetima bračni drugovi su se žalili da ih je duga razdvojenost potpuno udaljila. Osim toga, odsustvo pažnje i brige, retka prepiska, zatim ne dolaženje u posetu i na izlazak na stanicu prilikom odlaska, odnosno povratka muža iz vojske često su se navodili kao razlog za prekid bračnih odnosa.

Tako, u predmetu P—389/65 tužilac je istakao da je njegov boravak u vojsci gotovo u potpunosti izbrisao njegovo osećanje prema ženi kao i njenu ljubav prema njemu. „Period koji sam proveo u vojsci potpuno nas je udaljio, kaže tužilac. Kad sam se vratio bili smo potpuno hladni jedan prema drugom.”

U sličnom predmetu (P—1120/65) tužilac se žalio da ga tužena nije dočekala posle povratka iz vojske. „Iako sam joj javio kad se vraćam, kaže tužilac, nije smatrala za potrebno ni da me pozdavi na stanici.”

U predmetima sa sela boravak u vojsci često je predstavljao povod za neku vrstu „bunta” mladih protiv ustaljenih zaostalih shvatanja starijih generacija koje ih je pritiskivalo i kojima su se često podvrgavali protivno svojoj volji. Tako je u predmetu P—621/65 tužilac istakao da su ga roditelji, suprotno njegovoj želji, oženili na par nedelja pred odlazak u vojsku da bi sebi obezbedili radnu snagu dok se on nalazi izvan kuće. „Međutim, kaže tužilac, ja više ne želim da budem oruđe u rukama svojih roditelja”.

Nasuprot ovim predmetima sa sela u kojima su roditelji želeli snaju i zadržavali je u svojoj sredini kao radnu snagu, u brakovima iz grada, u kojima snaje misu imale tu ulogu, roditelji muža su često imali sasvim suprotan stav. Tako, u predmetu P—7/65, u kome se kao tužilac javila žena, tužilja se žalila na nekorektan postupak muževljevih roditelja u vremenu dok se njen muž nalazio u vojsci. „Odmah po njegovom odlasku, kaže tužilja, roditelji tuženika promenili su svoj stav prema meni. Nije prošlo ni nedelju dana a oni su me isterali iz kuće.”

9. ZANEMARIVANJE I ZAPUŠTANJE DECE predstavljalo je razlog za poremećaj bračnih odnosa u 2 predmeta. U oba ova predmeta

bračni drugovi su bili iz grada. Inače, zanemarivanje brige o deci i odsustvo požrtvovanja, ljubavi i pažnje koju roditelji gaje prema svom potomstvu u podjednako meri su padali kao odijum na oba bračna druga. U jednom predmetu ta negativna roditeljska svojstva pripisivala su se mužu a u drugom predmetu ženi.

Tako, u predmetu P—367/60, u kome se kao tužilac javila žena, tužilja se žalila da je sav teret brige o deci pao na njena leđa. „Tuženik, kaže tužilja, ne samo što je bio rđav muž, nego je bio još gori otac. Dok su deca bila mala nije htio ni da ih pogleda, a sada kad su nešto odrasla umesto roditeljske pažnje, pouke i saveta, kao i brige u bolesti deli deci surove batine ili svoje ravnodušno prisustvo.”

U drugom predmetu P—821/65, u kome se kao tužilac javio muž, tužilac se žalio da tužena kao majka nije poklanjala detetu dužnu pažnju i ljubav. „Nikad se o detetu nije brinula, kaže tužilac, stalno je skitala, noću je dolazila kasno kući. Dete je bilo sasvim zapušteno, prljavo, pocepano i često nenahranjeno. Ja sam malo šta mogao tu da učinim jer sam radio gotovo ceo dan a tužena je bila domaćica.”

10. ZABORAVLJANJE NA SVOJ POLOŽAJ BRAČNOG DRUGA kao povod za poremećaj bračnih odnosa bilo je prisutno u 2 slučaja. Oba predmeta odnosila su se na brakove iz grada. U jednom od tih predmeta u ulozi tužioca javio se muž a u drugom žena.

Inače, u oba predmeta bračni drugovi se pozivaju na gotovo isti splet razloga. Osećaj bračne neodgovornosti, neuživljavanje u pravi položaj bračnog druga i naglašena želja da se predbračni život i stečene navike u potpunosti prenesu u okvire braka, predstavljali su povod za mnoga nezadovoljstva u braku, žučne sukobe i duboke potrese.

Tako, u predmetu P—585/65 žena se žalila da je tuženik potpuno zaboravio da se nalazio u braku. „Moj muž, kaže tužilja, i dalje se viđa sa svojim momačkim društvom i sa njim se dugo zadržava noću po kafanama. Za njega ja jedva postojim ili sam na poslednjem mestu... Svi njegovi postupci rečito govore da se ponaša kao da nije u braku.”

U drugom predmetu (P—1205/65), u kome se kao tužilac javio muž, tužilac je istakao da kod tužene nije mogao da primeti ni po jednom njenom gestu, izgovorenoj reči, stavu prema njemu i raspoloženju uopšte da se ona osećala kao osoba koja je u braku. „U društvu, kaže tužilac, tužena je sebi dopuštala više slobode nego što bi to smela sebi da dozvoli jedna udata žena, zrela osoba a uz to i majka dvoje dece. Više puta sam je upozoravao da mi je to neprijatno i da sam hvatao poglede prijatelja koji su se čudili, koji su me sažaljevali ili se podsmevali, ali i posle toga sve je išlo po starom. Jednostavno ona nije umela ili nije htela da se ponaša kao udata osoba.”

11. NAPASTVOVANJE OD STRANE SVEKRA predstavljalo je u 2 slučaja povod za poremećaj bračnih odnosa. U jednom od tih predmeta u ulozi tužioca javio se muž, a u drugom predmetu žena. Inače, u prvom slučaju, u pitanju su bili bračni drugovi iz grada, a u drugom bračni drugovi sa sela.

Tako, u predmetu P—340/65, u kome se u ulozi tužioca javila žena, tužilja se žalila da je otac tuženika stalno od nje zahtevao da stupi sa

njim u intimne odnose. „Nema dana, kaže tužilja, a da me moj svekar ne napadne. Više nisam mogla da podnesem ta njegova nasrtnja.”

U drugom predmetu P—183/65 tužilac je istakao da je zatekao tuženu kako polno opšti sa njegovim ocem. „Smučilo mi se, kaže tužilac, i izbacio sam je napolje”.

U ovu grupu predmeta, koji su se karakterisali incestnim elementima, možemo uvrstiti i predmet P—861/65 u kome se tužilja žalila da tuženik napastuje njihovu kćer. „U dva maha, kaže tužilja, tuženik je pokušao da siluje našu kćerku. Zbog toga sam napustila njegovu kuću i sa kćerkom otišla kod svojih.”

12. *PRITUŽBA PREDUZEĆU ILI VOJNOJ POŠTI* na postupke bračnog druga predstavljala je povod za poremećaj bračnih odnosa u 3 slučaja. U sva 3 predmeta u ulozi tužioca javio se muž. U jednom predmetu u pitanju je bio brak sa sela, a u druga dva brak iz grada.

U svojoj tužbi muž se obična žalio da žena svojim nesmotrenim i neodmennim postupcima iznosi gotovo sve intimnosti iz njihovog braka njegovim rukovodiocima i kolegama sa radnog mesta što mu je stvaralo neprijatnosti u službi.

Tako, u predmetu P—487/65 tužilac se žalio da njegove starešine u vojnoj pošti gotovo bolje poznaju njegove bračne probleme nego što ih sam poznaje. „Ja i ne znam, kaže tužilac, koliko se puta tužena obraćala mojim pretpostavljenima. Akta o saslušanju već su toliko narasla da sam stekao utisak da sam i starešinama dozlogrdio zbog žene koja im stalno dosađuje. Nije ni potrebno da govorim kako me je podlo i bezobzirno ružila u njihovim očima.”

U drugom predmetu P—105/60 tužilac je istakao da se tužena lično i pismeno obraćala njegovom preduzeću praveći mu neprijatnosti i smetnje na poslu. „Ja nemam reći, kaže tužilac, da opišem način na koji me je tužena brukala u preduzeću gde radim.

13. *NESLAGANJE OKO ZAPOSLENJA ŽENE* predstavljalo je povod za poremećaj bračnih odnosa u 2 slučaja. Patrijarhalne ideje, koje su u našim brakovima još uvek prisutne, često su dolazile do izražaja i u trenutcima kada se postavljalo pitanje ženinog rada izvan kuće. Težnja da žena postigne svoju ekonomsku samostalnost i stvarnu opštu društvenu afirmaciju nailazila je, u nekim brakovima, na odlučan otpor muža, čak i onda kada se muž zvanično deklariseo za politiku pune jednakosti među polovima.

Tako, u predmetu P—119/65 tužilac je istakao da je do konflikta u njegovom braku došlo zbog insistiranja žene da zasnuje radni odnos. „Ja sam zahtevao od tužene, kaže tužilac, da ne stupi u radni odnos jer bi taj momenat samo prividno poboljšao materijalne prilike u našem domaćinstvu. U stvari dobili bi nove brige vezane naročito za čuvanje dece kao što se brzo i pokazalo.”

U drugom predmetu (P—648/65) tužilac je u težnji tužene da se zaposli video izraz mejne neverice i nepoverenja u njegove sposobnosti da se brine o domaćinstvu. „Moji prihodi, kaže tužilac, sasvim su dovoljni za jedan pristojan pa i udoban život. Zbog toga nisam video opravdan razlog da se tužena zaposli. Osim toga, po mom shvatanju

braka, ženi je mesto u kući. To unosi sigurnost, stabilnost i stvara bračnu atmosferu koja ne postoji u braku u kome žena radi. Nisu ovo zaostala shvatanja već izraz stvarnog iskustva koje sam stekao posmatrajući brakove u kojima žene rade.”

14. *BAVLJENJE VRADŽBINAMA* od strane bračnog druga zabeležili smo u 2 slučaja. U oba predmeta poremećaj u bračnim odnosima izazvala je tužena i to time što se bavila vradžbinama ili što je posećivala vračare i slušala njihove savete. Oba predmeta odnosila su se na brakove iz grada.

Tako u predmetu P—83/65 tužilac se žalio na strast tužene da posećuje vračare. „Redovan je posetilac neke baba Vaske, kaže tužilac. Po njenom savetu htela je da me omađija. Spremila mi je jelo sa mesom od slepog kućeta i svinjske dlake. Ko zna šta bi bilo da to nisam primetio.”

U drugom predmetu P—1291/65 tužilac je istakao da je tužena potpuno zapustila kuću baveći se vračanjem. „Gotovo svakog dana, kaže tužilac, tužena je odlazila u obližnjaj sela i tamo se bavila vradžbinama”. Treba primetiti da su i mnogi svedoci potvrdili ove navode tužioca. Jedan od njih je istakao da je tužena dolazilo u njegovu kuću jer ga je uverila da putem vračanja može dobiti decu. „Ona mi je vezivala ruke koncima i nekim krpama, kaže ovaj svedok, i pritom je mešto bajala”.

15. *POLOŽAJ DOMAZETA I KOMPLEKSI OKO TOGA* predstavljali su povod za poremećaj bračnih odnosa u 2 slučaja. U oba predmeta u ulozi tužioca javio se muž. U jednom predmetu u pitanju su bili bračni drugovi iz grada, a u drugom predmetu supružnici sa sela.

Odlazak u ženinu kuću ili kod ženinih roditelja stvarao je kod muža kompleks manje vrednosti iz koga je nastajala njegova naglašena preosetljivost. Ovo posebno psihičko stanje u kome se nalazio muž, stvarano i naslagama uticaja patrijarhalnog shvatanja o braku i odnosima u porodici, bilo je pogoršano ženinom nepažnjom, osionošću i grubošću.

Tako, u predmetu P—715/65 tužilac je istakao da mu je tužena, sa određenom notom, uvek stavljala do znanja da je on došao u njenu kuću. „Tužena je, kaže tužilac, smatrala da ima veća prava od mene, s obzirom da se nalazim u njenoj kući, pa se tako prema meni i ponašala... Kako joj je smetalo što ustajem u tri sata izjutra da bih stigao na vreme na posao, tužena je moj krevet izbacila iz sobe u kojoj smo spavali i stavila ga u podrum.”

U drugom predmetu P—416/65 tužilac se žalio da ga je tužena stalno ponižavala prebacujući mu da je našao utočište u kući njenih roditelja. „Ta činjenica što sam domazet, kaže tužilac, predstavljala je povod za tuženu da me omalovažava i vređa. Kako sam uz to bio i siromašnog stanja nije propuštala priliku da mi prebaci da jedem njen hleb. Često me je vređala i izrazima: golač i beskućnik.”

16. *NEUSPOSTAVLJENA ZAJEDNICA ŽIVOTA* između bračnih drugova predstavljala je povod za ulaganje zahteva za razvod braka u 1 slučaju. U tom predmetu, koji se odnosio na brak sa sela, u ulozi tužioca javila se žena.

U tom predmetu (P—62/60) tužilja je istakla da sa tuženim nije ni uspostavila zajednicu života usled konflikta koji je nastao između tuženog i njenih roditelja. „Kad smo se registrovali, kaže tužilja, bilo je dogovoreno da pređem u kuću tuženika tek kad se obavi venčanje u crkvi. Međutim, do toga nije ni došlo, jer su roditelji tuženog tražili da se troškovi venčanja podele, a moji roditelji na to nisu pristali.”

17. **TEŽNJA ZA ŠKOLOVANJEM** jednog bračnog druga predstavljala je povod za poremećaj bračnih odnosa u 2 slučaja. U oba predmeta u ulozi tužioca javio se muž. U jednom slučaju u pitanju je bio brak sa sela, a u drugom brak iz grada.

Školovanje bračnog druga predstavljalo je osnov za poremećaj bračnih odnosa zbog pojavljene razlike u obrazovanju i zbog međusobnog udaljavanja bračnih drugova usled novih preokupacija jednog od njih za koje drugi bračni drug nije bio pripremljen. Osim toga, odvojenost bračnih drugova zbog posećivanja škole potencirala je i sa svoje strane suprotnosti koje su između supružnika nastajale.

Tako, u predmetu P—329/65 tužilac, koji je živeo na selu, žalio se da tužena nije imala razumevanja za njegove napore da završi školu. „U vojsci, kaže tužilac, bio sam bolničar. Zavoleo sam rad u bolnici pa sam odlučio da završim medicinsku školu. Zbog toga sam se upisao na Srednju medicinsku školu u Beogradu. Sada se nalazim na trećoj godini. Međutim, tužena nije imala razumevanja za ovaj moj trud, već me je stavila pred alternativu: ili da napustim školu i vratim se u selo ili da nju odmah prevedem u Beograd. Kako prvo nisam želeo a drugo nisam mogao to sam se odlučio na razvod braka.”

U drugom predmetu (P—953/60) tužilac, koji je živeo u gradu, naveo je da je bio podcenjivan i veđan od tužene zbog njegove želje da posećuje školu. „Ja sam dete palog borca, kaže tužilac. Kao takvom, a i kao dobrom radniku, članu upravnog odbora i radničkog saveta i članu sekretarijata fabričkog komiteta SK, zajednica mi je omogućila partijsko školovanje. Međutim, to se nije dopalo tuženoj i njenim roditeljima pa su me odvrćali od mojih namera. Kada u tome nisu uspeli, onda je tužena počela da me vređa rečima da sam glup za školu, da samo traćim vreme i brukam one koji su mi školovanje omogućili.”

ZAKLJUČAK

Svi zaključci, u svojoj suštini, predstavljaju sumiranje postignutih otkrića, njihovu sintetičku rekapitulaciju, jače podcrtavanje osnovnih postavki, njihove važnosti i značaja sa naglašenom težnjom da se istakne završetak jednog procesa koji ima svoj logički put od postavljanja teme i njene razrade do racionaliziranja i koncepcijskog oformljenja celog poduhvata vođenog metodom empirijskog pristupa i naučnog istraživanja.

Međutim, rad kojim smo se bavili, njegova faktografska nota sa jedva приметnom deskripcijom i gotovo potpuno odsutnom kritičkom analizom, ne nameće potrebu za jednim zaključkom u njegovim standardnim okvirima. Naprotiv, svaki zaključak koji bi se mogao izvesti,

ukoliko maš rad po svojoj vrednosti na to upućuje, predstavljao bi ne završetak jednog procesa, već početak jednog novog istraživanja u domenu sociologije braka, etike bračnih odnosa i pravnog regulisanja odnosa u braku sa posebnim osvrtom na instituciju razvoda.

Dr Mihajlo Mitić

R É S U M É

L'analyse juridique et sociologique de la pratique de nos tribunaux dans le domaine du droit de mariage représente le sujet d'un intérêt scientifique spécial. Il en est ainsi d'autant plus que les litiges se rapportant au droit de mariage constituent à peu près 90% de tous les litiges du domaine civil.

L'objet de notre attention dans ce cas est la pratique du tribunal départemental de Niš pour les années allant de 1960 à 1965. Pendant cette période il y avait en tout 1.135 procès en divorce, et sur ce nombre la cause du divorce était dans 513 cas l'incompatibilité d'humeur qui rendait impossible la vie en commun.

Dans les procès qui se rapportent à cette cause du divorce dans 330 cas le mari a été le demandeur et dans 183 cas la femme, ce qui signifie que l'action en divorce qui avait cette cause pour fondement était intentée presque deux fois plus souvent par le mari que par sa femme.

Dans les villes le mari apparaissait plus souvent dans le rôle de demandeur que le mari dans les villages (220 par rapport à 109). Ce même rapport existait aussi lorsque la femme apparaissait dans le rôle de demandeur (112 par rapport à 72).

La cause du divorce que nous avons analysé fait partie d'après ses caractéristiques fondamentales du groupe des causes communes ou générales du divorce, ce qui signifie que dans cette cause se trouvent contenues d'après leur nombre les faits qui n'ont pas été constatés et qui, pris individuellement ou dans leur ensemble, peuvent contribuer à semer des troubles dans les relations conjugales. Cependant, cette circonstance n'exclut pas l'intérêt de la pensée théorique et de l'activité pratique pour la constatation et l'analyse du nombre anonyme et de la dénomination des faits qui rentrent dans la sphère de cette cause du divorce.

D'après les cas que nous avons observé dans la pratique du tribunal départemental de Niš nous avons pu constater la présence de 30 faits particuliers qui pris séparément et dans le plus grand nombre de cas dans leur enchaînement avaient influé sur le dérèglement des relations conjugales. Ces faits distingués et dissociés sont les suivants: la mésentente sexuelle; l'ivrognerie; l'influence des parents et de la famille, l'influence des enfants; les questions pécuniaires; l'impossibilité de se mettre d'accord sur la résidence; la jalousie; le départ pour l'étranger; la séparation des époux du fait que leurs postes de travail se trouvent dans deux endroits différents; le mode de conduite du ménage commun; le manque de soucis et d'égards mutuels; le recours à la force physique dans le règlement des affaires; la vie séparée durant de longues années; la maladie du conjoint; la grande différence d'âge entre les époux; le désaccord quant à la profession de l'époux; la conduite immorale et l'infirmité portée aux prescriptions pénales; le conflit ayant pour cause la virginité de la femme; le témoignage contre le conjoint dans la procédure pénale; le vagabondage et l'entretien des relations fréquentes avec les personnes de l'autre sexe; la séparation du fait du service militaire; l'insouciance et la négligence à l'égard des enfants; le fait du conjoint d'oublier sa situation de personne mariée; la tentative de viol de la part du beau-père; plainte portée contre le conjoint à l'entreprise ou à l'unité militaire; le désaccord au sujet

de l'emploi de la femme; la pratique de la sorcellerie; la position du gendre hébergé dans sa belle famille et les complexes qui en découlent; le fait de ne pas établir la vie en commun et la tendance de poursuivre des études.

Tout ce matériel qui a été rassemblé et traité ne représente pas la fin d'un processus empirique, mais le commencement de nouvelles recherches le domaine de la sociologie du mariage et de la réglementation juridique des rapports dans le mariage avec un aperçu spécial sur l'institution du divorce. C'est en cela que se trouve la valeur essentielle et l'importance scientifique de l'analyse effectuée de cette pratique de divorce.

PRIKAZI I BELEŠKE

